

59. Türkçe ve Japoncada mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan ifadelerin ardındaki bilişsel süreçlerin analizi: Türkçede “kadar – gibi” ve Japoncada “hodo – yōni” ilgeçleri ile oluşan eşdizimler¹

Gonca VAROĞLU²

APA: Varoğlu, G. (2024). Türkçe ve Japoncada mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan ifadelerin ardındaki bilişsel süreçlerin analizi: Türkçede “kadar – gibi” ve Japoncada “hodo – yōni” ilgeçleri ile oluşan eşdizimler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 993-1008. DOI: 10.29000/rumelide.1469461.

Öz

Duygular, insanların içsel durumlarının bir yansımasıdır; dil ise duyguların ifadesi için güçlü bir araçtır. Bu çalışmada, Türkçe ve Japoncada mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan ifadelerin ardındaki bilişsel süreçlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, Türkçede “kadar ve gibi”, Japoncada “hodo ほど ve yōni ように” ilgeçleri ile birliktelik oluşturan mutluluk ve üzüntü ifadeleriyle sınırlandırılmıştır. Duygu ifadelerinin tespiti için Türkçe Ulusal Derlemi (TUD), Japonca Derlem Sözlüğü ve *Hyōgen Info* adlı internet sitesi kullanılmıştır. Yapılan taramada Türkçede “... kadar - ... gibi mutlu / mutlu olmak” ve Japoncada “... hodo ほど - ... yōni ように ureshii 嬉しい / *yorokobu* 喜ぶ” şeklinde eşdizim oluşturan 53 Türkçe ifade ve 25 Japonca ifade ile Türkçede “... kadar - ... gibi üzgün / üzgün olmak” ve Japoncada “... hodo ほど - ... yōni ように kanashii 悲しい / *kanashimu* 悲しむ” şeklinde eşdizim oluşturan 11 Türkçe ifade ve 11 Japonca ifade tespit edilmiştir. Bu ifadeler içerisinde sadece Türkçe “çocuk / çocuklar gibi mutlu / mutlu olmak” ile Japonca “*kodomo no yōni* 子供のように ureshii 嬉しい / *yorokobu* 喜ぶ” arasında benzerlik saptanmıştır. Bu çalışmada ele alınan toplam 100 ifadenin bilişsel süreçler açısından analizi sonucunda, mutluluk ve üzüntü ifade eden Türkçe eşdizimlerde çoğunlukla karşılaştırma bilişsel sürecinin, Japonca eşdizimlerde ise çoğunlukla ilişkilendirme bilişsel sürecinin dile yansıdığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: mutluluk, üzüntü, kadar - gibi, hodo - yōni, bilişsel süreçler

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %16

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 20.03.2024-**Kabul Tarihi:** 20.04.2024-**Yayın Tarihi:** 21.04.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1469461

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Japon Dili ve Edebiyatı ABD / Assoc. Prof., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Oriental Languages and Literatures, Department of Japanese Language and Literature (Nevşehir, Türkiye), goncavaroglu@nevsehir.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0002-0512-9327, **ROR ID:** https://ror.org/019jds967, **ISNI:** 0000 0004 0386 1930, **Crossref Funder ID:** 100019891

Analysis the cognitive processes behind the expressions used to describe and rate happiness and sadness in Turkish and Japanese: Collocations formed with the prepositions "kadar - gibi" in Turkish and "hodo - yōni" in Japanese³

Abstract

Emotions are a reflection of people's inner states, and language is a powerful tool for the expression of emotions. This study aims to examine the cognitive processes behind the expressions used to describe and rate happiness and sadness in Turkish and Japanese. The study was limited to the expressions of happiness and sadness collocating with the prepositions "kadar" and "gibi" in Turkish and "hodo ほど" and "yōni ように" in Japanese. The detection of emotional expressions relied on the Turkish National Corpus (TUD), Dictionary of Japanese Collocations, and the website *Hyōgen Info*. Through the analysis, 53 Turkish expressions forming synonymy in the form of "... kadar - ... gibi mutlu / mutlu olmak" and 25 Japanese expressions forming collocations such as "... hodo ほど - ... yōni ように *ureshii* 嬉しい / *yorokobu* 喜ぶ" for happiness, and 11 Turkish expressions forming collocations such as "... kadar - ... gibi üzgün / üzgün olmak" and 11 Japanese expressions forming collocations such as "... hodo ほど - ... yōni ように *kanashii* 悲しい / *kanashimu* 悲しむ" for sadness were identified. Among these expressions, only the Turkish "çocuk / çocuklar gibi mutlu / mutlu olmak" and the Japanese "*kodomo no yōni* 子供のように *ureshii* 嬉しい / *yorokobu* 喜ぶ" showed similarity. As a result of the analysis of a total of 100 expressions discussed in this study in terms of cognitive processes, it was understood that the Turkish collocations expressing happiness and sadness mostly reflected the cognitive process of comparison, while the Japanese collocations mostly reflected the cognitive process of association.

Keywords: happiness, sadness, kadar - gibi, hodo - yōni, cognitive processes

1. Giriş

Tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak sorgulanan ve çeşitli disiplinler tarafından farklı açılardan ele alınan duygu kavramı, Ruhbilim Terimleri Sözlüğü'nde "Belirli nesne, olay ya da kişilerin, bireyin iç dünyasında uyandırdığı izlenimler."; Psikoloji Sözlüğü'nde "Hissin gösterimlenmesi; hissin sergilenmiş hali."; TDK Güncel Türkçe Sözlük'te, "1. Duyularla algılama; his, ihtisas. 2. Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim; kalp. 3. Nesnelere veya olayları ahlaki ve estetik yönden değerlendirme yeteneği. 4. Kendine özgü bir ruhsal hareket ve hareketlilik." olarak tanımlanmaktadır. Duygu sözcüğünün Japonca karşılığı *kanjō* (感情) olup bu sözcük *Sanseidō Kokugo Jiten* adlı Japonca sözlükte (2018: 308) "1. Bir şeylerden etkilenilmesi sebebiyle ortaya çıkan mutluluk, öfke, üzüntü gibi hisler. 2. Ruh hali."; *Daijirin* adlı Japonca sözlükte (2019: 606) "1. Mutlu olmak,

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 16

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 20.03.2024-Acceptance Date: 20. 04.2024-Publication Date: 21. 04.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1469461

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

üzülmek gibi ruhsal hareketlilikler. His. Ruh hali. 2. Belirli bir durum ya da nesneye karşı öznel değerlendirme.” şeklinde açıklanmaktadır⁴.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle, duygunun insanların içsel durumlarını ve çevresel uyarıcılara karşı tepkilerini ifade eden karmaşık bir olgu olduğu anlaşılmakta; ancak duygunun herkesçe kabul edilmiş tek bir tanımının bulunmadığı görülmektedir. Diğer taraftan Demir (2020: 3), birçok duygu bilimcinin, duyguların belirli bir uyarana tepki olarak açığa çıktığı fikrini benimsediğini belirtmektedir.

Duygunun ne olduğu sorusu, duygular hakkında çalışma yapan araştırmacılar için önemli bir konu olmakla birlikte, temel duyguların neler olduğu sorusu da araştırmacıların üzerinde durduğu ana konulardan bir diğeri olmuştur. Ancak bu konuda da ortak bir görüş olduğunu söylemek zordur. Örneğin Plutchik (1980), yaptığı çalışmalar sonucunda 8 temel duygu belirlemiştir. Bunlar korku (fear), öfke (anger), neşe (joy), üzüntü (sadness), ümit (anticipation), nefret (disgust), hayret (surprise) ve kabul (acceptance) duygularıdır. Eckman, Friesen ve Ellsworth (1982) ise, evrensel yüz ifadelerinden hareketle dünyadaki her kültürde rastlanabilecek neşe (joy), üzüntü (sadness), nefret (disgust), korku (fear), hayret (surprise) ve öfke (anger) olmak üzere 6 temel duygu olduğunu öne sürmüşlerdir. Gülbetkin (2020: 93), farklı teorisyenlere göre temel duyguların çeşitlilik gösterdiğini ancak korku, öfke, neşe ve üzüntünün diğer duygulardan daha temel olduğunu düşünöldüğünü dile getirmektedir. Eckman (1973), temel duygulara herkesin sahip olduğunu, insanların farklı diller konuşmasına rağmen benzer duygular yaşadığını ve farklı duygulara ait yüz ifadelerini kolaylıkla tanıyabildiklerini ifade etmiştir.

Duygu kavramının tanımı ve temel duyguların neler olduğu konularının dışında duyguların ifade edilmiş biçimleri de duygular üzerine gerçekleştirilen çalışmaların odaklandığı bir diğer önemli konudur. Pala Sağlam (2020: 163) duygu ifadelerinin biyolojik, bilişsel ve kültürel öğelerle etkileşim içerisinde olduğunu; bu yüzden duygularını ifade eden bireyin sadece yaşadığı duyguyu iletmekle kalmadığını, kendisi hatta kültürüyle ilgili birçok bilgi verdiğini söylemektedir. Buradan hareketle, duyguların deneyimlenişinin, değerlendirilmesinin ve ifade edilmiş şekillerinin bir kültürden diğerine farklılık gösterebildiğini söylemek mümkündür. Çünkü kültür, bir topluluğun paylaştığı değerler, normlar, inançlar ve iletişim biçimleri gibi unsurları içermekte, bu da duygusal deneyimleri etkilemektedir. Dolayısıyla kültür, bireylerin duygusal deneyimlerini, ifadelerini ve tepkilerini şekillendiren önemli bir faktördür. İnsanlar, kendi kültürlerinin duygusal normlarına göre yetiştirilir ve bu normlar, duygusal ifadeleri anlama ve yorumlama biçimlerini etkilemektedir. Ayrıca kültür, duyguları algılama ve ifade etme tarzımızı belirleyen bir dizi sosyal kuralı da içermektedir. Kısacası, bir durumu değerlendirme kriterleri, bir duyguya tepki verme biçimi veya bir duyguyu ifade etme şekli kültürel normlara dayanmaktadır.

Duyguların ifade edilmesi noktasında ise, davranışsal ve dilsel göstergeler olmak üzere iki temel boyut üzerinde durmak gerekmektedir. Davranışsal göstergeler, yüz ifadeleri, ses tonu ve beden dilini içermektedir (Yücel ve Ünal, 2020: 55). Dilsel göstergeler ise duyguları ifade etmek için kullanılan doğrudan ya da dolaylı sözcükleri ve sözcük öbeklerini kapsamaktadır. Bu iki boyut, duygusal ifadeyi anlamak ve anlatmak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Davranışsal göstergeler, duygusal durumu ifade etmek için vücut dilini kullanmanın bir yoludur. Örneğin, bir kişinin mutlu olduğunu gösteren davranışsal gösterge, gülümsemesi ve enerjik bir şekilde hareket etmesi olabilir. Diğer taraftan, üzüntülü bir kişide başı öne eğme, omuzlarda düşüklük, ses tonunda alçaklık, konuşma hızında yavaşlık gibi şeyler gözlemlenebilmektedir. Dilsel göstergeler ise, duygusal ifadenin sözlü yolla gerçekleştiği bir alandır. Bu alan, duyguları net bir şekilde ifade etmek için kullanılan sözcükleri ve sözcük öbeklerini

⁴ Kanjō sözcüğünün sözlüklerdeki tanımları yazar tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir.

İçermektedir. Örneğin, mutlu bir durumu ifade etmek için kişi "mutluyum" "sevinçliyim" gibi temel sözcükleri tercih ederek kendisini doğrudan ifade edebileceği gibi "bulutların üzerinde gibiyim" şeklinde ifadelerle figüratif bir dil de kullanılabilir.

Literatür taramasında dilbilim alanında duygular üzerine yapılmış birçok çalışma olduğu görülmektedir. Burada, bu çalışmaların tamamından bahsetmek mümkün olmasa da Japonca ve Türkçe duygu göstergeleri ile ilgili olan bazı çalışmalara değinmek yerinde olacaktır. Kawahara (1998), Japoncada duyguların dilsel ifadesi için kullanılan sözcükleri belirleyerek geniş çaplı bir sözcük çalışması ortaya koymuştur. Ōso (2001), Japoncada duyguları ifade etmek için kullanılan eylem ve ön adları ele aldığı çalışmada bu eylem ve ön adların kullanım özellikleri üzerinde durarak, duygu belirten sözcüklerin kendine has doğasını betimlemiştir. Kusumi ve Yoneda (2007), duygusal deneyimlerin dilsel görünümünü bilişsel bir bakış açısıyla inceledikleri çalışmalarını iki bölüme ayırmışlardır. Çalışmalarının ilk bölümünde duyguları ifade eden Japonca metaforik ifadelerle odaklanmışlar; son bölümde ise yazılı metinlerde duygu konusuna değinerek, okuyucunun ve kahramanın duygusal durumu hakkında bedenlenmiş biliş araştırmaları çerçevesinde yapılan çalışmaları ele almışlardır. Saegusa (2011), Japoncada duygu ifade eden "komaru⁵" eylemini zaman ve görünüş (time-aspect) bakış açısıyla değerlendirmiştir. Katō (2018), Japoncada duygu ifade eden adları ele aldığı çalışmada sonlarına "-sa" ve "-mi" ekleri alan adlar arasındaki anlamsal farka açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda "-sa" ekli adların daha genel duyguları "-mi" ekli adların daha kişisel duyguları ifade ettiğini tespit etmiştir. Ladreyt (2021), Japonca ve Fransızca hayret duygusunu ifade etmek için kullanılan günlük hayata özgü kalıplaşmış ifadeleri anlambilim ve edimbilim açısından karşılaştırmalı olarak ele aldığı çalışma sonucunda, iki dil arasındaki benzerlikleri saptamıştır. Atay (2022), öfke duygusunu ifade eden Türkçe ve Japonca deyimleri kavramsal açıdan karşılaştırdığı çalışmanın sonucunda öfke duygusunun kavramlaştırılmasında iki kültür arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuştur. Çetinkaya (2006), Türkiye Türkçesindeki mutluluk ve üzüntü göstergelerini incelediği çalışmada 35 roman içerisinden çoğunu üzüntü göstergelerinin oluşturduğu 1415 gösterge tespit etmiştir. Bu göstergeleri metaforik ve metonimik açıdan analiz ederek Türk toplumunun duygu kavramlarını karşılamada izlediği yolları belirlemiştir. Çetinkaya (2017), bir diğer çalışmada, korku, öfke, mutluluk ve üzüntü duygularının Türkçe söz varlığındaki dilsel göstergelerine genel olarak vücudun dış görünümünün kaynaklık ettiğini tespit etmiştir. Hacızade (2012), sevinç, üzüntü, sevgi, tiksime, korku, öfke, utanç ve hayret duygularının dil bildirimlerini bilişsel dilbilim açısından çözümlenmiştir. Bozkurt (2014) ise, öfke, tiksinti, nefret, korku, üzüntü, arzu, aşk, mutluluk ve sevinç duygularının Türkçe sözlüklerdeki tanımlarını inceledikten sonra bu duyguların bilişsel dilbilimin bakış açısıyla nasıl tanımlanabileceği ile ilgili çeşitli önerilerde bulunmuştur.

Bu çalışmada ise yukarıdaki çalışmalardan farklı olarak, araştırmacılarca temel iki duygu olduğu kabul edilen mutluluk ve üzüntünün Türkçe ve Japoncadaki dilsel göstergeleri ele alınmaktadır. Ancak bu konu oldukça geniş olduğundan mutluluk ve üzüntü ifadeleri Türkçede "kadar - gibi" ilgeçleri ile; Japoncada "hodo ほど - yōni ように" ilgeçleri ile birliktelik oluşturarak mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan görece kalıplaşmış eşdizimleri kapsamaktadır. Ayrıca bu ilgeçlerin devamındaki sözcükler Türkçe mutlu / üzgün ön adları ve mutlu olmak / üzülmek eylemleri ile; Japonca *ureshii* 嬉しい / *kanashii* 悲しい ön adları ve *yorokobu* 喜ぶ / *kanashimu* 悲しむ eylemleri ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışmanın cevap aradığı sorular aşağıdaki gibidir:

⁵ Bu eylem Türkçede "sıkıntı çekmek, zorlanmak" anlamlarına gelmektedir.

1. Türkçede “kadar - gibi” ve Japoncada “*hodo* ほど - *yōni* ように” ilgeçleri ile birliktelik oluşturarak mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesinde kullanılan eşdizimler nelerdir?
2. Türkçede “kadar - gibi” ve Japoncada “*hodo* ほど - *yōni* ように” ilgeçleri ile birliktelik oluşturarak mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesinde kullanılan eşdizimlerdeki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
3. Türkçede “kadar - gibi” ve Japoncada “*hodo* ほど - *yōni* ように” ilgeçleri ile birliktelik oluşturarak mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesinde kullanılan eşdizimlerin ardındaki bilişsel süreçler nelerdir?

Bu sorulara cevap bulmak amacıyla bir sonraki bölümde öncelikle bu çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturan duygu kuramları, bilişsel süreçler, bilişsel yetiler ve bunların dilsel ifadelerdeki yansımaları ele alınmaktadır. Çalışmanın devamında ise çalışmada benimsenen yöntemin açıklanmasının ardından çalışmanın bulguları ortaya koyulmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Duygu Kuramları, Bilişsel Süreçler ve Bilişsel Yetiler

Duyguların oluşma ve deneyimlenme süreçleri ile ilgili birçok kuram ve yaklaşım ortaya atılmıştır. İnsanların duygularını anlamak ve açıklamak için geliştirilmiş başlıca kuramlar James-Lange, Cannon-Bard, Schachter-Singer ve Lazarus kuramlarıdır (Çetinkaya, 2006: 3-5; Demir, 2020: 14-26; Gülbetekin, 2020: 78-81). James-Lange kuramına göre, bir uyarının önce fizyolojik tepkilere neden olduğu, ardından bu fizyolojik tepkilerin bilinçli bir şekilde deneyimlendiği düşünölmektedir. Diğer bir deyişle, önce vücut tepki vermekte, sonra kişi bu tepkiyi bir duygu olarak algılamaktadır (Crooks ve Stein, 1991’den akt. Çetinkaya, 2006: 3-4; Demir, 2020: 15-16). Cannon-Bard kuramına göre, duygusal tepkiler ve fizyolojik tepkiler birbirinden bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır. Kısacası, bir uyarın hem duygusal tepkileri hem de fizyolojik tepkileri aynı anda tetikleyebilmektedir (Crooks ve Stein, 1991’den akt. Çetinkaya, 2006: 4; Demir, 2020: 16-17). Schachter-Singer kuramına yani bilişsel kurama göre, duygusal deneyim hem fizyolojik tepkiler hem de çevresel faktörlerin yorumlanmasıyla anlam kazanmaktadır. İnsanlar, fizyolojik tepkilerini değerlendirmek için çevresel bilgileri kullanarak duygularını tanımlamaktadırlar (Crooks ve Stein, 1991’den akt. Çetinkaya, 2006: 4-5; Demir, 2020: 17-19). Lazarus’un kuramına göre ise, duygu kuramlarının ilişkişel, güdüşel ve bilişsel yönleri vardır. Ayrıca Lazarus iki farklı değerlendirme yöntemi önermiştir: bir uyarın önce otomatik olarak değerlendirilmekte (birincil değerlendirme), ardından birey bu değerlendirmeyi fark edip, bu değerlendirmeye dayanarak duygusal tepki geliştirmektedir (ikincil değerlendirme) (Demir, 2020: 20-21).

Bu kuramlar, duyguların nasıl ortaya çıktığı, nasıl ifade edildiği ve nasıl düzenlendiği konularında farklı bakış açıları sunmaktadır. Bu bakış açılarına göre duyguların genellikle fizyolojik, davranışsal ve bilişsel bileşenlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Fizyolojik bileşen, duygusal deneyimlerle ilişkilendirilen kalp atış hızının artması, terleme veya kas gerginliği gibi vücut içi değerşikliklerdir. Davranışsal bileşen, duygusal deneyimlere tepki olarak ortaya çıkan gözlemlenebilir davranışları içermektedir. Bilişsel bileşen ise, bireyin bir olayı nasıl değerlendirdiği, yorumladığı ve anlamlandırdığı ile ilgilidir. Sonuç olarak bilişsel süreçler, duygusal tepkilerin düzenlenmesinde önemli bir rol

oyunmaktadır. Duygusal tepkiler ise, insanın bir olayı veya durumu nasıl değerlendirdiğine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilişsel süreçlerin, duyguların dilsel ifadesi için de önemli yere sahip olduğu düşünülmektedir. Örneğin, birisinin "sınavda başarısız oldum" demesi, sınav sonucunun öncelikle zihinde "başarısızlık olarak değerlendirilmesi" bilişsel süreciyle ilişkilidir. Başka bir deyişle, "başarısızlık" sonucuna varılması için sınavdan alınan notun zihinsel bir süzgeçten geçirilmesi gerekmektedir. Kişi başarılı olmak için sınavdan alınması gereken notu bildiğinden, alınması gereken not ile aldığı notu karşılaştırarak bir sonuca varmaktadır. Bununla birlikte hayal kırıklığı, üzüntü gibi duygusal tepkiler ortaya çıkmaktadır.

Duyguların ya da herhangi bir durumun dilsel yansımada önemli olan biliş, bilişsel süreçler ve bilişsel yetiler bilişsel dilbilimin de temelini oluşturmaktadır. Bilişsel bilim, insan zihnini bilgileri sınıflandırma dizgesi olarak incelerken, bilişsel dilbilim algılama ve anlamlandırmanın zihinsel süreçlerini dil verilerine dayanarak analiz etmektedir (Hacıyade, 2012: 16). Bilişsel dilbilime göre dil, insan bilişinin ve bilişsel yetilerin bir yansımasıdır (Croft ve Cruse, 2007; Langacker, 1987, 2008; Momiyama, 2010). Momiyama (2010: 1), dil kullanımının temelinde "karşılaştırma (comparison)", "genelleme (generalization)" ve "ilişkilendirme (association)" olmak üzere üç temel bilişsel yeti bulunduğu bahsetmektedir. Karşılaştırma, adından da anlaşılacağı gibi iki veya daha fazla şey arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirleme sürecidir. Bu süreç, analiz yapma, seçimler yapma, öncelik sırası belirleme ve bir konuyu daha derinlemesine anlama amacıyla kullanılabilir. Dilin kullanımı sırasında karşılaştırma yetisi, benzerlikleri ve farklılıkları belirleme sürecini kapsamaktadır. Karşılaştırma yetisinin dildeki yansıması için Momiyama (2010: 2) "fil büyük (*Zō wa ōkii* ソウは大きい)" ifadesini örnek vermekte; "hayvanların ortalama büyüklükleri" karar vermede temel kriter olup; böyle bir ifade kullanan kişinin bu ortalama kriter ile karşılarındaki fili karşılaştırarak bu sonuca vardığını söylemektedir.

Genelleme, belirli durumlar veya örnekler üzerinden elde edilen bilgilerin, genel prensiplere veya kapsayıcı kategorilere uygulanmasıdır. Bu, benzer durumlarla karşılaşıldığında önceden öğrenilmiş bilgilerin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla dil, genelleme yeteneğini kullanarak belirli durumlardan veya örneklerden çıkarılan genel prensipleri ifade etme kapasitesini barındırmaktadır. İnsanoğlunun farkında olmadan başından geçen deneyimleri genelleştirdiğini söyleyen Momiyama (2010: 3), bu yetinin dildeki yansımaları için birçok örnek vermektedir. Bunlardan bir tanesi "Tōkyō'da işe gidiş-dönüş saatlerinde trenler çok kalabalık. (*Tōkyō no tsūkin-ji no densha wa totemo kondeiru. 東京の通勤時の電車はとても混んでいる。*)" cümlesidir. Böyle bir cümle kişisel deneyimlerin genellenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir genelleme işe gidiş-dönüş saatleri dışındaki trenin kalabalıklık durumu ile ilgili karşılaştırmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla, genelleme bilişsel yetisinin temelinde karşılaştırma bilişsel yetisinin olduğunu söylemek mümkündür (Momiyama, 2010: 4).

İlişkilendirme ise, zihinsel olarak iki veya daha fazla şey arasında bağlantılar kurma sürecidir. Bu bağlantılar, benzerlikler, nedensellik ilişkileri veya deneyimlerle ilgili olabilir. İlişkilendirme yetisi sayesinde zihinsel olarak iki veya daha fazla şey arasında bağlantılar kurulabilmesi dili daha ekonomik kullanmayı sağlar. Momiyama (2010: 6), ilişkilendirme yetisinin dilsel yansıması için "tuvalet" örneğini vermektedir. Sadece "tuvalete girmek" ifadesi aslında "tuvaletini yapmak" ve sonrasında "elini yıkamak" gibi birbirini takip eden eylemleri de kapsadığından, birisine "tuvalete gidip geliyorum" demek iletişim için yeterli olup diğer eylemleri açıklamaya gerek kalmamaktadır. İşte bu da insanların tamamında olan ilişkilendirme bilişsel yetisi sayesinde gerçekleşmektedir.

2.2. Mutluluk ve Üzüntü

Mutluluk, TDK Güncel Türkçe Sözlük'te “1. Mutlu olma durumu; mut (I), ongunluk, kut, devlet, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik; 2. Anlık bir duruma bağlı olarak duyulan sevinç veya alınan zevk.”; üzüntü ise yine aynı sözlükte “Olması istenilmeyen olaylardan doğan ruh tedirginliği; burkuntu, üzünç, dert, eza, meyusiyet, teessür” olarak tanımlanmaktadır. Bireyin yaşamına dair olumlu düşünce ve duygularının miktarca üstün olması mutluluğu yani öznel iyi olma durumunu doğurmaktadır (Myers ve Diener, 1995). İstek ve ihtiyaç duyulan şeylerden ayrılma ve bunların kaybı karşısında verilen tepki olarak da üzüntü ortaya çıkmaktadır (McMillan, 2006'dan akt. Gülbetekin, 2020: 94). Gürcan-Yıldırım'a göre (2020: 339) mutluluk, tüm duygular arasında en çok değer verilen ve en çok yaşanmak istenen duygudur. Mutluluğun nasıl olduğu ile ilgili farklı kuramlar olup, bunlar arasından fark teorilerine göre mutluluk bireyin kendi durumunu kendi geçmiş yaşantı ve koşullarıyla ve başkalarının sahip olduklarıyla karşılaştırmasıyla oluşur (Smith, Diener ve Wedell, 1989'dan akt. Gürcan-Yıldırım, 2020: 343). Üzüntü duygusunu ele alan Maraş (2020: 305) ise, üzüntünün mutluluk ile zıt kutuplarda olduğunu; yokluk, eksiklik ve kayıp ile ortaya çıktığını; depresyon gibi psikopatolojik sorunlarla ilişkilendirildiğini dile getirmektedir. Mutluluk ve üzüntünün vücutta yarattığı farklı fiziksel etkiler oldukça çeşitlidir. Örneğin, bir kişinin iç huzurunu ve neşeli bir ruh halini ifade eden mutluluk, genellikle gülümseme ve hoşnut ifadeler ile; kederli bir içsel durumu temsil eden üzüntü ise, genellikle yavaş hareketler, ağlama ve depresif bir görünüm ile kendini göstermektedir.

Mutluluk ve üzüntünün dildeki ifadeleri ise çeşitlilik göstermektedir. Çetinkaya (2006), “Türkiye Türkçesinde Mutluluk ve Üzüntü Göstergeleri” başlıklı doktora tezinde 437 mutluluk, 978 üzüntü göstergesi tespit etmiştir. Hacızade (2012) ise duyguların dil bildirim araçlarından ünlemlere de yer verdiği çalışmasında, temel duyguların kavram olarak Türk insanının zihnindeki manzarasını dil verileri temelinde ele almıştır. Kawahara (1998), Japoncada duyguların dilsel ifadesi üzerine yaptığı sözvarlığı çalışmasında mutluluk ile ilgili 33, üzüntü ile ilgili 72 sözcüğe yer vermiştir. Ancak bu çalışma sadece ad, ön ad ve eylemleri kapsamakta olup, çalışmada sözcük öbekleri ya da deyimlere yer verilmemiştir. Buradan hareketle, her iki dilde de mutluluk ve üzüntüyü ifade etmek için kullanılan birçok sözcük ve sözcük öbeği olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Türkçe ve Japoncada duyguları dile dökmeye yarayan sözcüklerin kullanımında dikkat edilmesi gereken bir fark vardır. Örneğin Türkçede “ben mutluyum” ya da “o mutlu” ifadelerinin kullanımında bir problem bulunmazken, Japoncada “ben mutluyum *watashi wa ureshii* わたしは嬉しい” doğru ancak “o mutlu *kare wa ureshii* 彼は嬉しい” yanlıştır. Sözcük türlerine göre değişmekle birlikte Japoncada duygu ifadelerinin kullanımında sınırlılıklar bulunmaktadır (Öso, 2001). Bu sınırlılığın temelinde hisler ve duygular ancak birinci tekil şahıs tarafından yani kişinin kendisi tarafından bilinebilir; diğerleri başkalarının his ve duygularını bilemez düşüncesi bulunmaktadır. Japoncada başkalarının duygularını belirtmek için farklı kurallar bulunmaktadır (ayrıntılı bilgi için bkz. Öso, 2001).

3. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, Türkçede “kadar ve gibi”; Japoncada “*hodo* ほど ve *yōni* ように” ilgeçleri ile birliktelik oluşturarak her iki dilde de mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan eşdizimlerin ardındaki bilişsel süreçlerin analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Türkçede “kadar” ilgeci benzetme, karşılaştırma ve ölçü anlamları bildirir; “gibi” ilgeci ise benzetmelerde kullanılır (Hengirmen, 2015: 167-168). Türkçede “kadar” ilgecinin mesafe ve süre bildirdiği de olur (Özmen, 2016: 105). Ancak bu çalışmada “kadar” ilgecinin mesafe ve süre ile ilgili

kullanımları kapsam dışı bırakılmıştır. Japoncada "hodo ほど" ilgeci tahmini bir miktar, derece ya da sayı belirtir (Tekmen ve Takano, 2016: 170); "yōni ように" ilgeci ise benzetme yapmak amacıyla kullanılmaktadır.

Bu çalışmada duygu ifadelerinin tespiti için Türkçe Ulusal Derlemi (TUD), Japonca Derlem Sözlüğü (Kenkyūsha's Dictionary of Japanese Collocations) ve *Hyōgen Info* adlı internet sitesi kullanılmıştır. Yapılan taramalarda, Türkçe "mutlu / üzgün" ön adları ve "mutlu olmak / üzülmek" eylemleri; Japonca "ureshii 嬉しい) / kanashii 悲しい" ön adları ve "yorokobu 喜ぶ / kanashimu 悲しむ" eylemleri anahtar sözcük olarak kullanılmıştır. Türkçe taramada "sevinmek" eylemi için de arama yapılmış ancak belirtilen kriterlerde bir eşdizim bulunamamıştır.

4. Bulgular

Türkçede "kadar" ilgeci ile birliktelik oluşturan mutluluk ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 25 eşdizim tespit edilmiştir⁶. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 1. "kadar" ilgeci ile oluşan Türkçe mutluluk ifadeleri

"... kadar mutlu/mutlu olmak"	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
benim yanımda olduğu kadar	✓		
aldırış edemeyecek kadar	✓		
bana dönmüş kadar	✓		
başkalarını taklit etmeyecek kadar	✓		
başkasını da mutlu edebilecek kadar	✓		
benim kadar	✓		
benim yanımda olduğu kadar	✓		
bu kadar	✓		
hiç görmediği kadar	✓		
dibine kadar	✓		
elinizden geldiği kadar	✓		
eski şaşalı günlere dönülmüş kadar	✓		
eskisi kadar	✓		
hiç olmadığı(m) kadar	✓		
kimsenin görüp işitmediği kadar	✓		
inanılmayacak kadar	✓		
ne kadar	✓		
o günkü kadar	✓		
o kadar	✓		
onlar kadar	✓		
onun kadar	✓		
tahmin edemeyeceğiniz kadar	✓		
tahtına kurulmuş bir kral kadar	✓	✓	

⁶ "kusana kadar", "oyuncağın paketini açana kadar", "sonsuzca kadar" gibi kullanımlar süre ile alakalı olduğundan bu şekildeki ifadeler tablo da yer verilmemiştir. Çünkü bu ifadelerde mutluluğun tarifi ya da derecelendirilmesi söz konusu değildir.

Türkçe ve Japoncada mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan ifadelerin ardındaki bilişsel süreçlerin analizi: Türkçede “kadar – gibi” ve Japoncada “hodo – yōni” ilgeçleri ile oluşan eşdizimler / Varoğlu, G.

ahir zaman insanları kadar	✓	✓	
toprakta bulunan solucanlar kadar	✓	✓	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkçede mutluluk duygusunun tarifi için kullanılan “kadar” ilgeci ile birliktelik oluşturan birçok eşdizim bulunmaktadır. Bunların tamamında řu anki mutluluk durumunun başka bir kişi ya da başka bir durumla karşılaştırma bilişsel sürecinin etkili olduğu düşünölmektedir. Örneğin “eskisi kadar mutlu”, “o günkü kadar mutlu” ya da “onlar kadar mutlu” ifadelerinde karşılaştırma bilişsel süreci açıkça görölmektedir. Ancak “bu kadar mutlu”, “ne kadar mutlu”, “o kadar mutlu” gibi ifadeler mutluluğun derecesi ile ilgili olup, bu şekildeki ifadeler “çok mutlu” anlamına gelmektedir. Böyle ifadeler her ne kadar en üst dereceyi belirtmek için kullanılsa da temelde yine bir karşılaştırma olduğu söylenebilir. Diğer taraftan tablonun en sonundaki üç ifadenin ise hem karşılaştırma hem de genelleme süreçlerini yansıttığı düşünölmektedir. Örneğin “tahtına kurulmuş bir kral kadar mutlu” ifadesinde öncelikle kral ile bir karşılaştırma söz konusudur, sonrasında ise “tahtına kurulmuş bir kralın mutluluğu” herkes tarafından kabul görececek bir şey olduğundan genelleme sürecini de yansıttığı düşünölmektedir. Dolayısıyla genelleme yetisi sonucu dile yansıyan ifadelerde kültürel bir alt yapının varlığı şüphesizdir. Ancak elbette tüm dünya insanları tarafından kabul görmüş inanış ve düşünceler de bulunmaktadır.

Türkçede “gibi” ilgeci ile birliktelik oluşturan mutluluk ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 28 eşdizim tespit edilmiştir. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 2. “gibi” ilgeci ile oluşan Türkçe mutluluk ifadeleri

“... gibi mutlu/mutlu olmak”	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
bizim gibi	✓		
bayram çocukları gibi	✓	✓	
benim gibi	✓		
bir kova balık yemiş gibi	✓		
bir öğleden sonrası uykusundaymış gibi	✓		
ilk günlerdeki gibi	✓		
bulutların üstündeymişim gibi			✓
bütün padişahlar gibi	✓	✓	
çocuk gibi / çocuklar gibi	✓	✓	
eskisi gibi	✓		
evlerine dönmüş gibi	✓		
hasret gidermiş gibi	✓		
her ödöl bana verilmiş gibi	✓		
hiçbir şey olmamış gibi	✓		
senin gibi	✓		
istediğin gibi	✓		
kedi gibi	✓		
kendim doğurmuş gibi	✓		
kendisi gibi	✓		
kevser içmiş gibi	✓	✓	
kızılderililer gibi	✓		
onlar gibi	✓		

oyunayan bir kız çocuğu gibi	✓		
sanki ilk kez görüyormuş gibi	✓		
yumrukları kendileri birilerine atıyorlarmış gibi	✓		
tezinin ispatını yakalamış gibi	✓		
varmışsın gibi	✓		
eskisi gibi	✓		

Yukarıdaki tabloda "gibi" ilgeci ile birliktelik oluşturan mutluluk ifadelerine yer verilmiştir. Tablo 1'de olduğu gibi bu tabloda da ifadelerin çoğu karşılaştırma bilişsel yetisinin bir yansımasıdır. Ancak "bayram çocukları gibi", "bütün padişahlar gibi", "çocuk gibi / çocuklar gibi" ve "kevser içmiş gibi" birliktelikleri önce karşılaştırma sonra genelleme süreçlerini içlerinde barındırmaktadır. Tablo 2'de sadece 1 ifadenin arkasındaki bilişsel sürecin diğerlerinden farklı olduğu söylenebilir. O da "bulutların üstündeymişim gibi" eşdizimidir. Mutluluk hissini vücutta yarattığı "ayakların yere basmayı yukarıda olma hali" ilişkilendirme bilişsel yetisi sayesinde olduğu gibi dile yansımaktadır. Dolayısıyla bu ifadenin ilişkilendirme bilişsel sürecini yansıttığı düşünülmektedir.

Türkçede "kadar" ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 5 eşdizim tespit edilmiştir. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 3. "kadar" ilgeci ile oluşan Türkçe üzüntü ifadeleri

"... kadar üzgün/üzülmek"	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
anlatamayacağım kadar	✓		
bu kadar	✓		
dünkü kadar	✓		
ne kadar	✓		
o kadar	✓		

Tablo 3'te "kadar" ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadeleri yer almaktadır. "kadar" ilgeci ile oluşan mutluluk ifadeleri ile karşılaştırıldığında üzüntü ifadelerinin daha az olduğu görülmektedir. Bu tablodaki ifadelerin temelinde de karşılaştırma yetisinin olduğu düşünülmektedir. Tablo 1'de olduğu gibi "bu kadar", "ne kadar", "o kadar" ise üzüntünün derecesinin yoğunluğuna işaret etmektedir. Ancak bu ifadelerin arkasında da karşılaştırma yetisinin etkisi hissedilmektedir.

Türkçede "gibi" ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 6 eşdizim tespit edilmiştir. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 4. "gibi" ilgeci ile oluşan Türkçe üzüntü ifadeleri

"... gibi üzgün/üzülmek"	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
arkadaşları gibi	✓		
bizim gibi	✓		
dul gibi	✓	?	
elinden oyuncağı alınmış çocuk gibi	✓	✓	
özür diler gibi	✓		
yere gelmiş bir güreşçi gibi	✓	✓	

Türkçe ve Japoncada mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan ifadelerin ardındaki bilişsel süreçlerin analizi: Türkçede “kadar – gibi” ve Japoncada “hodo – yōni” ilgeçleri ile oluşan eşdizimler / Varoğlu, G.

Yukarıdaki tabloda “gibi” ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadeleri bulunmaktadır. Bu tablodaki ifadelerde de öncelikle karşılaştırma sürecinin dile yansıdığı görülmektedir. Ancak “elinden oyuncuğu alınmış gibi” ve “yere gelmiş bir güreşçi gibi” eşdizimlerinin aynı zamanda genelleme sürecini de yansıttığı düşünülmektedir. Çünkü elinden oyuncuğu alınan bir çocuğun ya da yenilmiş bir güreşçinin hissedeceği duyguların başında üzüntü gelmektedir. Bu, çoğunluk tarafından da tahmin edilebilecek bir şeydir. Diğer taraftan “dul gibi” eşdiziminin genelleme sürecini yansıtıp yansıtmayacağına karar verilememiştir. Çünkü bu durum daha kişisel olup her dul üzüntü hisseder diye bir şey söylenemez.

Japoncada “hodo ほど” ilgeci ile birliktelik oluşturan mutluluk ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 20 eşdizim tespit edilmiştir. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 5. “hodo ほど” ilgeci ile oluşan Japonca mutluluk ifadeleri

“... hodo ureshii/yorokobu”	Türkçe Karşılıkları ⁷	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
karada ga furueru hodo 体が震えるほど	vücutu(m) titreyecek kadar			✓
genjitsu to omoenai hodo 現実と思えないほど	gerçek olduğunu düşünemeyecek kadar	✓		
kotoba de arawasenai hodo 言葉で表せないほど	sözcüklerle ifade edilemeyecek kadar			✓
kotoba ni dekinai hodo 言葉にできないほど	söze dökülemeyecek kadar			✓
shinu hodo 死ぬほど	ölecek kadar			✓
shinzō ga tomaru hodo 心臓が止まるほど	kalbi duracak kadar			✓
jibun no mune no dokidoki o mizukara kikeru hodo 自分の胸のドキドキを自ら聞けるほど	kendi kalbimin atışını (kendim) duyacak kadar			✓
sottō suru hodo 卒倒するほど	bayılacak kadar			✓
zokuzoku suru hodo ぞくぞくするほど	tüyleri diken diken olacak kadar			✓
ten ni noboru hodo 天に昇るほど	gökyüzüne çıkacak kadar			✓
tobi agaru hodo 飛び上がるほど	havalara fırlayacak kadar			✓

⁷ Bu çalışmada, Japonca ifadelerin Türkçe karşılıkları bire bir çevrilmiştir. Örneğin “karada ga fureru hodo” ifadesi için “vücutu(m) titreyecek kadar” karşılığı tercih edilmiştir. Ancak bu Türkçe karşılık yerine “vücutum titrercesine” gibi bir karşılık da mümkündür. Her iki çevirinin de bu ifadenin ortaya çıkışında temel olan bilişsel süreci etkilemediği görülmektedir. Dolayısıyla Türkçe karşılıklar değişiklik gösterse de çözümleme sonucu her durumda aynı kalacaktır.

<i>tobi tatsuhodo</i> 飛び立つほど	uçacak kadar			✓
<i>dokidoki suru hodo</i> ドキドキするほど	kalbi güm güm atacak kadar			✓
<i>nakitai hodo</i> 泣きたいほど	ağlamak isteyecek kadar			✓
<i>namida ga chocho gireru hodo</i> 涙がちよちよぎれるほど	gözyaşlarına boğulacak kadar			✓
<i>namida ga deru hodo</i> 涙が出るほど	gözyaşları akacak kadar /gözyaşlarına boğulacak kadar			✓
<i>mau hodo</i> 舞うほど	dans edecek kadar			✓
<i>mune ga atsuku naru hodo</i> 胸が熱くなるほど	göğsü/ kalbi / içi ısınacak kadar			✓
<i>mune ga waku waku suru hodo</i> 胸がわくわくするほど	kalbim heyecanla çarpacak kadar			✓
<i>wakuwaku suru hodo</i> わくわくするほど	içi içine sığmayacak kadar			✓

Tablo 5'te Japoncada "hodo ほど" ilgeci ile birliktelik oluşturan mutluluk ifadelerine yer verilmektedir. Bu tablodaki ifadelerin çoğunun arka planında ilişkilendirme bilişsel sürecinin olduğu görülmektedir. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi mutluluk vücutta birtakım değişikliklere sebep olmaktadır. Bunların başında kalbin çarpması ya da ayakların yerden kesilme hissi gibi fiziksel etkiler gelmektedir. Yine mutluluktan dilin tutulması gibi bir durum da söz konusu olabilmektedir. Buradan hareketle, Japoncada mutluluk hissi ya da duygusunun olduğu gibi dilsel ifadeye yansıdığı söylenebilir. Bunlardan farklı olarak tabloda da gösterildiği gibi sadece bir ifadenin karşılaştırma sürecini yansıttığı düşünülmektedir. Ancak bu ifade de başka bir kişi ile karşılaştırma olmayıp, o anki mutluluğun gerçekliğinin sorgulanması ile ilgilidir.

Japoncada "yōni ように" ilgeci ile birliktelik oluşturan mutluluk ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 5 eşdizim tespit edilmiştir. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 6. "yōni ように" ilgeci ile oluşan Japonca mutluluk ifadeleri

"... yōni ureshii/yorokobu"	Türkçe Karşılıkları	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
<i>odori agaru yōni</i> 躍り上がるように	yukarı zıplar gibi			✓
<i>kokoro ga tokeru yōni</i> 心が溶けるように	kalbi eriyecek gibi			✓

Türkçe ve Japoncada mutluluk ve üzüntünün tarifi ve derecelendirilmesi için kullanılan ifadelerin ardındaki bilişsel süreçlerin analizi: Türkçede “kadar – gibi” ve Japoncada “*hodo – yōni*” ilgeçleri ile oluşan eşdizimler / Varoğlu, G.

<i>Kodomo ga atarashii omocha o ataerareta toki no yōni</i> 子供が新しいおもちゃを与えられたときのように	bir çocuğa yeni bir oyuncak verildiği zamanki gibi	✓	✓	
<i>kodomo no yōni</i> 子供のように	çocuk gibi	✓	✓	
<i>shujinwomitsuketakaiinunoyōni</i> 主人を見つけた飼いだのように	sahibini bulmuş evcil köpek gibi	✓	✓	

Tablo 6’da “*yōni* ように” ilgeci ile birliktelik oluşturan mutluluk ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerden ilk ikisinin temelinde ilişkilendirme bilişsel yetisinin olduğu düşünölmektedir. Tablo 5’teki ifadelerin çoğunda olduğu gibi bu iki ifade de vücuttaki his doğrudan dile yansımaktadır. Ancak diğer 3 ifade de hem karşılaştırma hem de genelleme bilişsel yetilerinin etkisi görölmektedir. Bu ifadelerin arkasında “bir çocuğa yeni bir oyuncak verilirse, o çocuk mutlu olur”; “çocuklar genellikle mutludur” ya da “çocuklar yetişkinlere göre daha çabuk mutlu olurlar”; ve “sahibini bulan köpek sevinir” genel tarafından kabul görmüş düşünce ve inanışların hakim olduğu düşünölmektedir.

Japoncada “*hodo* ほど” ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 8 eşdizim tespit edilmiştir. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 7. “*hodo* ほど” ilgeci ile oluşan Japonca üzüntü ifadeleri

“... <i>hodo kanashii/kanashimu</i> ”	Türkçe Karşılıkları	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
<i>osae kirenai hodo</i> 抑え切れないほど	yatıştırlamayacak kadar			✓
<i>kokoro ga harisakeru hodo</i> 心が張り裂けるほど	kalbi parçalanacak kadar			✓
<i>kotoba ni dekinai hodo</i> 言葉にできないほど	ifade edilemeyecek kadar			✓
<i>shinitai hodo</i> 死にたいほど	ölmek isteyecek kadar			✓
<i>te ni oenai hodo</i> 手に負えないほど	elle tutulamayacak kadar			✓
<i>namida mo kareru hodo</i> 涙も涸れるほど	gözyaşları kuruyacak kadar			✓
<i>harawata o shiboruhodo</i> 腸を絞るほど	bağırsaklarını sıkacak kadar			✓
<i>mune ga sakeru hodo</i> 胸が裂けるほど	göğsü / kalbi yırtılacak kadar			✓

Tablo 7’de “*hodo* ほど” ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadeleri bulunmaktadır. Bu ifadelerin tamamının temelinde ilişkilendirme bilişsel yetisinin olduğu görölmektedir. Çünkü bu ifadelerde de üzüntünün vücutta hissettirdikleri ile üzüntü duygusu arasındaki ilişki doğrudan dile yansımaktadır.

Japoncada "yōni ように" ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadelerinin tespiti için yapılan tarama sonucunda 3 eşdizim tespit edilmiştir. Bunlar bilişsel süreçleri ile birlikte aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 8. "yōni ように" ilgeci ile oluşan Japonca üzüntü ifadeleri

"... yōni kanashii/kanashimu"	Türkçe Karşılıkları	Karşılaştırma	Genelleme	İlişkilendirme
hari de sasareru yōni 針で刺されるように	iğne batırılmış gibi			✓
mune ga uzuku yōni 胸がうずくように	göğsü/kalbi sızlar gibi			✓
mune ga shiborareru yōni 胸が絞られるように	göğsü / kalbi/ içi sıkılmış gibi			✓

Yukarıdaki tabloda "yōni ように" ilgeci ile birliktelik oluşturan üzüntü ifadeleri bulunmaktadır. Bu ifadelerde de üzüntünün vücutta hissettirdiği "göğüs / kalp sızlaması" gibi etkilerin doğrudan dile yansıdığı görülmektedir. Dolayısıyla bu eşdizimlerin arka planında da ilişkilendirme bilişsel yetisi bulunmaktadır.

5. Sonuç

Bu çalışmada, mutluluk ve üzüntüyü tarif etmek ve derecelendirmek için kullanılan Türkçede "kadar - gibi" ve Japoncada "hodo ほど - yōni ように" ilgeçleri ile oluşan eşdizimler ele alınmıştır. Yapılan taramada Türkçede "kadar" ilgeci ile birliktelik oluşturan 25 mutluluk ifadesi; "gibi" ilgeci ile birliktelik oluşturan 28 mutluluk ifadesi; "kadar" ilgeci ile birliktelik oluşturan 5 üzüntü ifadesi; "gibi" ilgeci ile birliktelik oluşturan 6 üzüntü ifadesi tespit edilmiştir. Japoncada ise "hodo ほど" ilgeci ile birliktelik oluşturan 20 mutluluk ifadesi; "yōni ように" ilgeci ile birliktelik oluşturan 5 mutluluk ifadesi; "hodo ほど" ilgeci ile birliktelik oluşturan 8 üzüntü ifadesi ve "yōni ように" ilgeci ile birliktelik oluşturan 3 üzüntü ifadesi saptanmıştır. Her iki dilde de mutlulukla ilgili ifadelerin, üzüntü ile ilgili ifadelerden daha fazla olduğu görülmüştür. Buradan, insanın doğası gereği, olumlu duyguları paylaşma, olumsuz duyguları bastırma eğiliminin olduğu sonucuna varılabilir.

Diğer taraftan, Türkçede "kadar - gibi" ve Japoncada "hodo ほど - yōni ように" ilgeçleri ile birliktelik oluşturan mutluluk ve üzüntü ifadelerinde sadece Türkçe "çocuk / çocuklar gibi mutlu / mutlu olmak" ifadesi ile Japonca "kodomo no yōni 子供のように ureshii 嬉しい / yorokobu 喜ぶ" ifadesi arasında benzerlik olduğu görülmüştür. Buradan hareketle, her iki kültürün de çocuklara dair algısının benzer olduğu söylenebilir. Ayrıca bu ifadelerin arkasında karşılaştırma ve genelleme bilişsel süreçlerinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan, Türkçede "kadar - gibi" ve Japoncada "hodo ほど - yōni ように" ilgeçleri ile birliktelik oluşturan mutluluk ve üzüntü ifadelerinin ardındaki bilişsel süreçler incelendiğinde, Türkçede karşılaştırma, Japoncada ise ilişkilendirme bilişsel süreçlerinin daha yoğun olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, Türklerin duygularını anlamlandırırken ve ifade ederken diğer kişi ve durumlarla karşılaştırma

yaptıklarını, Japonların ise kendi bedenlerine odaklanarak duygularını tarif ettiklerini düşündürmüştür. Kısacası bu çalışmada, iki kültürün mutluluk ve üzüntü tarifi için kullandıkları ifadelerin ardındaki bilişsel süreçlerin çoğunlukla farklı olduğu ortaya konmuştur.

Son olarak, Türkçe ve Japoncada mutluluk – üzüntü ile ilgili ifadelerin sadece bu çalışmada ele alınanlarla sınırlı olmadığı unutulmamalıdır. Bundan sonraki çalışmalarda duyguların dilsel yansımalarıyla ilgili daha fazla araştırma yapılmasının, kültürler arası duygusal etkileşimlerin anlaşılmasına, etkili iletişim stratejilerinin geliştirilmesine ve karşılaştırmalı dil çalışmalarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Atay, A. (2022). “Türkçe ve Japoncada öfke duygusunu ifade eden deyimler üzerine kavramsal bir sınıflandırma”. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(19), 66-92.
- Bozkurt, F. (2014). “Sözlüklerdeki temel duygu kavramlarının yeniden tanımlanması: bir yöntem önerisi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 21, 1, 25-34.
- Crooks, R. ve J. Stein (1991). *Psychology: science behaviour and life*. 2. Baskı, Fort Worth.
- Croft, W. and D. Alan Cruse, (2007). *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çetinkaya, B. (2006). *Türkiye Türkçesinde mutluluk ve üzüntü göstergeleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetinkaya, B. (2017). “Söz varlığımızda bedene dayalı duygu adlandırmaları”. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. 5/9, 165-184.
- Demir, S. (2020). “Duygular ve duygu kuramları”. İnan E. ve Yücel E. (Ed.), *Psikoloji Penceresinden Duygular: Kuramdan Uygulamaya* içinde (s. 3-31). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekman, P. (1973). “Universial facial expressions in emotion”. *Studia Psychologica*. 15(2), 140-147.
- Ekman, P., Friesen, W. V. ve Ellsworth, P. (1982). “What emotion categories or dimensions can observers judge from facial behavior? ”. P. Ekman (Ed.), *Emotion in the Human Face* içinde (s. 39-55). New York: Cambridge University Press.
- Gülbetekin, E. (2020), “Duygular ve sinirbilim”. İnan E. ve Yücel E. (Ed.), *Psikoloji Penceresinden Duygular: Kuramdan Uygulamaya* içinde (s. 69-120). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gürcan Yıldırım, D. (2020), “Mutluluk”. İnan E. ve Yücel E. (Ed.), *Psikoloji Penceresinden Duygular: Kuramdan Uygulamaya* içinde (s. 339-370). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hacızade, N. (2012). *Bilişsel dilbilim açısından duyguların dili*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Hengirmen, M. (2015). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara : Engin Yayınevi (22. Baskı).
- Himeno, M. (2012). *Kenkyūsha Nihongo Korokūshon Jiten*. Japan: Kenkyūsha.
- Katō E. (2018). “Kanjō o arawasu `sa meishi' to `mi meishi' ni tsuite”. *Shakai Gengoka Gakukai Dai 42-kai Taikai Happyō Ronbun-shū*. 141-144.
- Kawahara, S. (1998). “Kanjō o arawasu nihongo no kotoba”. *Kokugo Kokubun*. Kanazawa Daigaku. 23: 74-84.
- Kenbō, H., Ichikawa, T., Hida, Y. vd. (2018). *Sanseidō Kokuko Jiten*, Tōkyō: Sanseidō (7. Baskı).
- Kusumi T., Yoneda H. (2007). “Kanjō to Gengo” Fujita K. (ed.), *Kanjō Kagaku no Tenbō* içinde (pp. 55 – 84). Kyōto Daigaku Gakujuitsu Shuppan-kai.
- Ladreyt, A. (2021). “Nichijō kaiwa no kanjō o arawasu kanyō hyōgen to goyōronteki kinō – Odoroki no bamen ni arawareru kanyō hyōgen no kōpasu kenkyū o megutte –”. *Bulletins de Linguistique et de Littérature Françaises de l' Université de Tsukuba*. 1 (36), pp. 1 - 24.
- Langacker, R.W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1. Standford University Press.

- Langacker, R.W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press.
- Maraş, A. (2020). "Üzüntü", İnan E. ve Yücel E. (Ed.). *Psikoloji Penceresinden Duygular: Kuramdan Uygulamaya* içinde (s. 305-338). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Matsumura, A. (2019). *Dajirin*, Tōkyō: Sanseidō (4. Baskı).
- McMillan, W. D. (2006). *Emotion Rituals: A Resource for Therapists and Clients*. New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Momiyama, Y., (2010). *Ninchi Gengogaku Nyūmon*, Tokyo: Kenkyūsha.
- Myers, G. D. ve Diener, E. (1995). "Who is happy?". *Psychological Science*, 6 (1): 10–19.
- Ōso, M. (2001). "Kanjō o arawasu dōshi-keiyōshi ni kansuru ikkōsatsu". *Gengo Bunka Ronshū*. Nagoya Daigaku Daigakuin Kokusai Gengo Bunka Kenkyūka, 22 (2), 21-30.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Pala Sağlam, Ş. (2020). "Duyguların gelişimsel arka planı", İnan E. ve Yücel E. (Ed.). *Psikoloji Penceresinden Duygular: Kuramdan Uygulamaya* içinde (s. 143-178). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Plutchik, R. (1980). "A general psychocvolutionary theory of emotion". R. Plutchik ve H. Kellerman (Ed.). *Emotion: Theory, Research, and Experience Vol. 1 Theories of Emotion* içinde (s. 3-31). New York: Academic Press.
- Saegusa, R. (2011). "Kanjō o arawasu dōshi `komaru' ga shimesu tensu asupekuto". *Hitotsubashi Daigaku Kokusai Kyōiku Sentā Kiyō*. 2, 13 – 22.
- Tekmen, A. N. ve Takano, A. (2016). *Japonca dil bilgisi*. Ankara : Engin Yayınevi (3. Baskı).
- Yücel, E. ve Ünal, G. (2020). "Duygubilimde araştırma yöntemleri", İnan E. ve Yücel E. (Ed.) *Psikoloji Penceresinden Duygular: Kuramdan Uygulamaya* içinde (s. 33-68). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

- Karakaş, S. (2017). Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü: Bilgisayar Programı ve Veritabanı, www.psikolojisozlugu.com (sürüm: 5.2.0/2022)
- Hyōgen Info, <https://hyogen.info/>
- Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, (1974). <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkçe Ulusal Derlemi (TUD), <https://v3.tnc.org.tr/collocations>
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>